

Národná stratégia na podporu udržateľnej obnovy, ochrany a manažmentu trávnych porastov

Implikácie z etnografickej štúdie (projekt APVV-21-0226 „MEADOW“) ako prvý podklad pre spoločnú diskusiu na národnej úrovni – pracovný návrh pre partnerov z praxe (BROZ a MŽP SR)

1. Úvod

1.1 Účel a adresáti dokumentu

Tento dokument predstavuje **implikácie pre prax ochrany a obnovy karpatských lúk a pasienkov na Slovensku** z etnografickej štúdie realizovanej v rámci projektu APVV-21-0226 („MEADOW“).¹ Je určený predovšetkým príjemcom aplikačných výstupov projektu z praxe – **Bratislavskému regionálnemu ochranárskemu združeniu (BROZ) a Ministerstvu životného prostredia SR (MŽP SR)** – ako **prvý vstup do spoločnej diskusie** o tom, ako možno ochranu a obnovu biodiverzity trávnych porastov podporiť prostredníctvom strategických dokumentov a ich implementácie na národnej úrovni. Zámerom nie je predložiť hotovú a uzavretú stratégiu, ale **štruktúrovaný podklad na pripomienkovanie a ďalšie rozpracovanie** spoločne s partnermi z praxe.

1.2 Povaha podkladu: ako čítať zistenia podkladovej štúdie

Štúdia je **prieskumná (exploračná)**. Jej cieľom bolo zájsť do hĺbky v konkrétnych lokalitách a **vygenerovať komplexné hypotézy** o skúmanej sociálnej praxi – **nie** testovať vopred dané všeobecné hypotézy na reprezentatívnych vzorkách. Zistenia treba čítať práve takto: ako *podnety z hĺbkového výskumu*, ktoré môžu vyžadovať overenie nadväzujúcimi reprezentatívnymi štúdiami – osobitne tam, kde by sa ľuďom z praxe javili v rozpore s ich vlastnou skúsenosťou a chápaním.

1.3 Prečo trávne porasty a prečo teraz

Poloprírodné lúky a pasienky vznikli a udržiavali sa stáročiami nemechanizovaného, neintenzívneho, drobného chovu hospodárskych zvierat a neintenzívnej kosby. Ich druhová pestrosť sa v malých priestorových mierkach vyrovná tropickým pralesom. Od polovice 20. storočia však rozloha a kvalita poloprírodných lúk a pasienkov klesajú, pôvodne najmä pre intenzifikáciu (a degradáciu pôdy), dnes najmä pre opúšťanie (a zarastanie drevinami). Tento úpadok pretrváva napriek európskym aj národným nástrojom ochrany, čo signalizuje nesúlad medzi tým, ako je politika navrhnutá, a tým, ako vyzerá každodenná prax na samotných lúkach a pasienkoch.

Slovensko má podľa **Nariadenia EÚ o obnove prírody** predložiť Európskej komisii **národný plán obnovy prírody do septembra 2026**, pričom trávne porasty sú jedným z cieľových biotopov. Tento návrh je pripravený tak, aby doň (a do aktualizovanej Národnej stratégie ochrany biodiverzity do roku 2030 / NBSAP, ktorú spracovalo MŽP SR v roku 2025) vedel priamo vstúpiť – konkrétne do oblasti C, cieľa C.4 (poľnohospodárstvo).

¹ Príloha 1 – rukopis dostupný na: https://cbrb.sav.sk/wp-content/uploads/Pasca_starostlivosti.pdf: A. Belák, M. Janišová, D. Galvánek, K. Skokanová: „Pasca starostlivosti: prečo slovenskí farmári nemôžu urobiť viac pre biodiverzitu trávnych porastov“ (manuskript v recenznom konaní, *People and Nature*).

1.4 Pretrvávajúci rozpor medzi politikou a každodennou praxou

Dominantné politiky zvyknú chápať farmára buď ako racionálneho ekonomického aktéra, ktorý reaguje najmä na dotácie a predpisy, alebo ako „nositeľa tradície“. Obe tieto dominantné rámcovania prehliadajú komplexnosť motivácií – zahŕňajúcich napr. citové, sociálne, ideologické či mocenské väzby. Naš výskum navrhuje zmenu pohľadu: začať brať autentické, komplexné motivácie farmárov ako kľúčový zdroj, ktorý je potrebné chrániť a posilňovať.

1.5 Štruktúra dokumentu

Dokument má dve hlavné časti. V **prvej časti (2. kapitola)** predstavujeme podkladový etnografický výskum so zameraním na jeho **zistenia**. V **druhej časti (3. kapitola)** predstavujeme jeho **implikácie pre prax ochrany prírody, a to vo forme konkrétnych odporúčaní** pre národnú úroveň.

2. Zhrnutie výskumu a jeho zistení

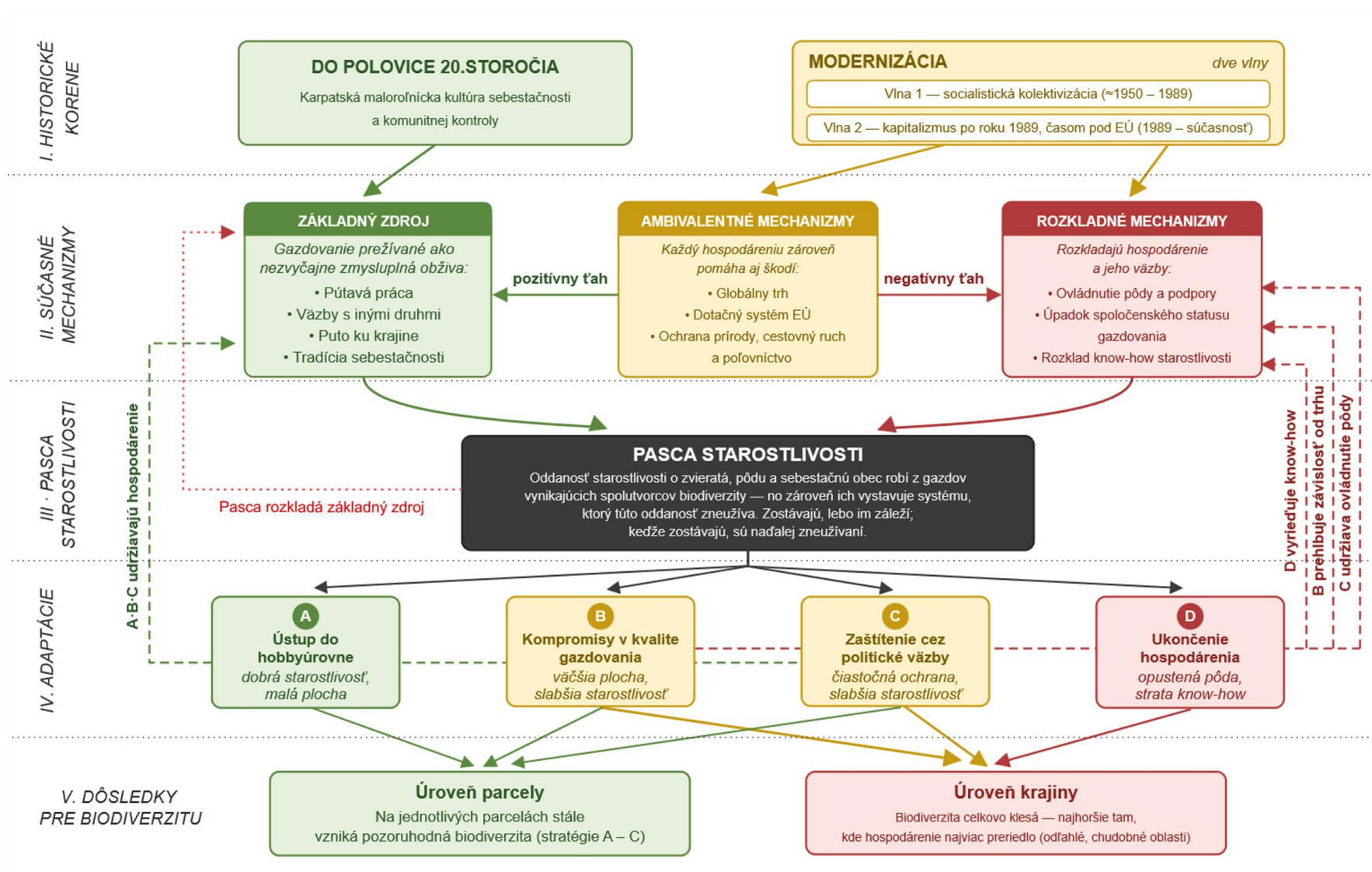
2.1 „Pasca starostlivosti“ (Belák a kol.)

2.1.1 O štúdiu

Štúdia vychádza z **etnografického výskumu medzi farmármi v dvoch karpatských dolinách** na Slovensku (kombinácia pozorovacích pobytov, manažmentových prieskumov a hĺbkových rozhovorov v 18 hospodáriacich domácnostiach a 2 družstvách). Zameriava sa na to, ako **samotní farmári** chápu, čo ich neintenzívne hospodárenie so zvieratami podporuje a čo mu prekáža. Inými slovami, štúdia **sprostredkúva pohľad farmárov na prekážky a facilitátory tak, ako ich oni sami prežívajú** – nejde o nezávislé meranie stavu hospodárenia, ale o vernú interpretáciu ich perspektívy.

Fáza štúdie: manuskript je v recenznom konaní v časopise *People and Nature* (Belák, Janišová, Galvánek, Skokanová, 2026; ID manuskriptu: PAN-26-06-562). Úplné znenie vrátane metodiky, kompletných výsledkov a príloh je priložené ako **samostatná príloha** k tomuto dokumentu a ponúka podrobnejší kontext k nižšie uvedenému zhrnutiu.¹

Nižšie uvedené zhrnutie zistení zjednodušene približuje zdroje odporúčaní, ktoré tvoria 3. kapitolu. Zhrnutie schematicky zhŕňa **Obrázok 1** na nasledujúcej strane.

Obrázok 1. Pasca starostlivosti: podmienky hospodárenia podporujúceho biodiverzitu podľa farmárov zo štúdie Belák a kol.. Základný zdroj, ktorý dnes podporuje neintenzívny chov hospodárskych zvierat, je vnímaný ako zakorenený v predmodernej agrárnej kultúre sebastačnosti; ako pôvodcovia súčasných mechanizmov, ktoré túto prax rozkladajú, sú vnímané dve vlny modernizácie. Spoločne tieto súčasné prúdy farmárov uväznili: zostávajú, lebo im záleží; a pretože zostávajú, dajú sa zneužiť. Hospodáriaci aktéri odpovedali štyrmi stratégiami (A – D), z ktorých každá má pre miestnu biodiverzitu trávnych porastov odlišné dôsledky. Prerušované šípky označujú spätné väzby; farby naznačujú pozitívne (zelená), ambivalentné (žltá) a negatívne (červená) dopady na biodiverzitu.

2.1.2 Základný zdroj: neintenzívne hospodárenie ako mimoriadne zmysluplný spôsob obživy

Gazdovia aj družstevníci svoje hospodárenie obhajovali napriek pomerne nízkym príjmom a často v priamom kontraste k iným pre nich dostupným spôsobom obživy (najmä námezdná práca). Hospodárenie priaznivé pre biodiverzitu podľa nich robili zmysluplným najmä tieto štyri aspekty:

- **Pútavá práca** – ide o prácu mimoriadne komplexnú, pestrú, vyžadujúcu pozornú improvizáciu aj učenie sa komplexných zručností, prácu až dobrodružnú, rozhodne nie rutinu; umožňuje značnú osobnú slobodu („byť svojim pánom“).
- **Spoločenstvo so zvieratami** – poskytuje blízke, vzájomné vzťahy so zvieratami s vysokou emocionálnou návratnosťou.
- **Vzťah k miestnej krajine** – vytvára silné estetické aj morálne puto k lúkam, pasienkom a okoliu.
- **Pokračovanie tradície sebestačnosti** – umožňuje pokračovať v zmysluplnej rurálnej tradícii lokálnej sebestačnosti, ktorá oceňuje nezávislosť od vzdialených dodávateľských reťazcov a úradov (za cenu vzájomnej závislosti v komunite).

2.1.3 Rozkladné mechanizmy

Gazdovia a družstevníci zo svojho pohľadu čelili najmä nasledujúcim prekážkam:

- **Ústup štátu z podpory maloroľníctva a ovládnutie pôdy aj podpornej infraštruktúry** – pôvodne potrebná miestna infraštruktúra (bitúnky, mliekarne, veterinárne služby) zanikla; pôdu, dotačné procesy, mechanizáciu a odbyt ovládli veľké, často neprítomné subjekty; nájomné a dotačné pravidlá sú písané tak zložito, že „najlepšou kvalifikáciou pre farmárčenie je právnický diplom“. K tomuto stavu zásadne prispela transformácia poľnohospodárskych družstiev v 90. rokoch, ktorá v čase chýbajúcich skúseností a dotačných mechanizmov rozvrátila dovtedajšie hospodárenie.
- **Úpadok symbolického statusu maloroľníckeho hospodárenia** – chov v domácnostiach je vnímaný ako zaostalosť; namiesto uznania prináša posmech, konflikt a izoláciu. Tlak je pritom nespravodlivo selektívny – skôr drobní chovatelia sú označovaní za „poberateľov dotácií“, hoci robia najviac manuálnej práce a fungujú pri minimálnom či nulovom zisku.
- **Bludný kruh erózie know-how** – zručnosti maloroľníckeho chovu sa nedajú naučiť z učebnice, ale len priamou skúsenosťou, ideálne pri spoločnej práci. Uchovávanie a prenos potrebných komplexných zručností si vyžadujú širší kolektív hospodárov. Pod kritickou úrovňou hustoty hospodárov sa prenos know-how zastavuje a nastupuje frustrujúca improvizácia – ktorá podporuje rýchly úbytok začiatočníkov; každé ukončenie hospodárenia odoberá z krajiny ťažko nahraditeľný uzol kompetencie. Dominantná kultúra, vrátane škôl, navyše deti skôr odrádza od toho, aby sa chovu venovali.

2.1.4 Ambivalentné mechanizmy

Gazdovia a družstevníci zo svojho pohľadu zároveň čelili ďalším mechanizmom s ambivalentným vplyvom – takým, ktoré im na jednej strane prinášali úžitok, no zároveň im škodili, pričom negatívne dopady z ich pohľadu prevládali:

- **Globálny trh** – odbyt (vývoz živého dobytku) udrží chov pri živote, no len ako komoditu: hodnota odchádza z miestnej komunity, ceny určuje globálna geopolitika („ako počasie, ale horšie“) a lacný dovoz drží farmárske ceny pri dne.
- **Implementácia EÚ dotácií** – dotácie sú nevyhnutné, no implementujú sa „šikanóznym“, nie podporným spôsobom a platí sa za držanú plochu, nie za kvalitu starostlivosti či produkciu. To umožňuje najväčším poberať najviac za „minimum“ (mulčovanie, nepravidelné, zriedkavé kosenie) a roztáča špirálu zaberania pôdy „veľkými hráčmi“.
- **Konkurujúce záujmy v krajine** – ochrana prírody, turizmus a poľovníctvo ťažia z otvorenej biodiverznej krajiny a pre miestnych farmárov za to teoreticky prinášajú aj nejaké benefity (platby za biodiverzitu, príjmy do komunít a reguláciu škodnej zveri), no zároveň kladú nároky, ktoré priestor pre hospodárenie zásadne zužujú. Nikto z nich pritom hospodárom v skutočnosti neodpláca dosť – v peniazoch, rešpekte ani práci – za poľnohospodársku prácu, ktorá

charakter krajiny udržiava: národné parky zaberajú plochy, ktoré potom zarastajú, približuje sa divoká zver vrátane dravcov (slabá regulácia), pribúdajúci turisti hospodárenie sťažujú. Najmä striktná ochrana a formalistická komunikácia spojené s „vyháňaním miestnych ľudí z krajiny“ boli miestne čítané ako „krádež krajiny tým, čo ju vytvorili, pre ľudí z mesta, ktorí ju nevedia udržiavať“.

2.1.5 Štyri adaptačné stratégie farmárov a ich dôsledky pre biodiverzitu

Farmári na takéto zovretie reagovali štyrmi adaptačnými stratégiami: **(A) ústup do hobby úrovne chovu, (B) kompromisy v kvalite gazdovania (C) zaštieňovanie politickými väzbami a (D) ukončenie hospodárenia.** Aktívne stratégie (A–C) vytvárajú pozoruhodnú biodiverzitu na jednotlivých plochách, no v súčasnom usporiadaní ju **nedokážu udržať na úrovni krajiny** – a o to menej, čím je región chudobnejší a odľahlejší. Ukončenie hospodárenia (D) má najhoršie dopady: priame (zarastanie drevinami a expanzívnymi trávami) aj nepriame (strata nositeľov zručností).

3. Odporúčania pre národnú úroveň

Odporúčania vyplývajú zo zistení uvedených v 2. kapitole. Oddiely **3.1** a **3.2** uvádzajú spoločný rámec, do ktorého výskum ústi (existujúce strategické dokumenty a osvedčené prístupy); oddiel **3.3** obsahuje konkrétne odporúčania z výskumu.

3.1 Zaradenie do existujúcich strategických rámcov

3.1.1 Medzinárodný a európsky rámec

- **Globálny rámec pre biodiverzitu (Kunming–Montreal, 2022)** – 4 ciele do 2050 a 23 cieľov do 2030, premietané prostredníctvom národných stratégií a akčných plánov (NBSAP). Kľúčové sú cieľ 2 (obnova zdegradovaných ekosystémov), cieľ 3 (30 % chránených území), cieľ 10 (udržateľné, agroekologické poľnohospodárstvo) a cieľ 18 (presmerovanie škodlivých dotácií).
- **Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030 a Nariadenie EÚ o obnove prírody** – záväzné ciele obnovy vrátane trávnych porastov; opatrenia na min. 20 % rozlohy do 2030; národný plán obnovy prírody do septembra 2026.
- **Spoločná poľnohospodárska politika (SPP)** – hlavný finančný nástroj; tu sa rozhoduje, či sa platí za plochu, alebo za starostlivosť. SPP sa navyše čiastočne prispôsobuje národným záujmom, takže tu popísané opatrenia môžu byť v budúcich úpravách čiastočne zohľadnené.
- **Globálny vedecký rámec: IPBES a transformačná zmena** – IPBES chápe transformačnú zmenu ako celosystémový posun v spôsoboch myslenia, organizácie a vládnutia; príčiny straty biodiverzity vidí v odpojení od prírody, koncentrácii moci a uprednostňovaní krátkodobých a individuálnych ziskov. Zdôrazňuje tiež, že užšia spolupráca medzi rôznymi skupinami aktérov prináša lepšie výsledky – čo priamo podporuje partnerstvo medzi ochranou prírody a hospodármi.

3.1.2 Slovenský rámec, na ktorý nadväzujeme

- **Aktualizovaná národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2020** (uznesenie vlády č. 12/2014) a jej akčný plán (č. 442/2014) – predchádzajúci zastrešujúci dokument; jeho nástupcom je už spracovaná aktualizovaná Národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2030.
- **Aktualizovaná Národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2030 (NBSAP)** (MŽP SR, 2025) – kľúčový zastrešujúci dokument, do ktorého má tento podklad priamo vstúpiť. Nie je novým dokumentom, ale aktualizáciou predchádzajúcich stratégií; je integrovaná s Koncepciou ochrany prírody, biodiverzity a krajiny (uznesenie vlády č. 367/2024) a jej prílohou je akčný plán s konkrétnymi úlohami, gestormi, nákladmi a indikátormi. Stanovuje hlavný cieľ – do roku 2030 zastaviť stratu biodiverzity a degradáciu ekosystémov – a člení sa na 6 oblastí (A–F), 12 cieľov a 26 opatrení. Pre trávne porasty sú najdôležitejšie: cieľ C.4 (opatrenia priaznivé pre biodiverzitu v poľnohospodárstve), cieľ B.3 (obnova najmenej 30 % zdegradovaných ekosystémov a zelená/modrá infraštruktúra), cieľ E.8 (tradičné genetické zdroje a plemená),

cieľ A.1 (stav druhov a biotopov, napr. syseľ pasienkový, drop fúzatý) a cieľ F.9 (mainstreaming, partnerstvá, vzdelávanie a výskum).

- **Envirostratégia 2030** – už obsahuje záväzok zlepšiť ochranu a obnovu lúk a pasienkov najmä prostredníctvom zmluvnej starostlivosti s vlastníckmi a užívateľmi a uhrádzať zvýšené náklady.
- **Strategický plán SPP 2023–2027** – už zaviedol stropovanie priamych platieb podľa veľkosti, redistributívnu platbu pre malé a stredné podniky, podporu pre oblasti s prírodnými obmedzeniami a celofarmovú eko-schému s požiadavkou pasenia min. 0,3 DJ/ha na TTP. To je čiastočný začiatok presunu platobnej páky smerom k „platbe za chov, nie za plochu“ – treba ho dotiahnuť a nezvrátiť (farmári zažili zníženie prahu zaťaženia z 0,5 na 0,25 DJ/ha ako oslabenie podpory chovu).

3.2 Osvedčené prístupy a inšpirácie

- **Výsledkové platby (result-based / RBAPS).** Platba podľa ekologického výsledku plochy, nie podľa vykonaných úkonov. Vzory: írsky Burren Programme (bodovanie plôch – lepší výsledok = vyššia platba), nemecká schéma MEKA a francúzska „súťaž rozkvitnutých lúk“. Tieto schémy zároveň farmárom prinášajú spoločenské uznanie – čo priamo odpovedá na mechanizmus „nízkeho statusu“.
- **Poučenie zo Slovinska** (najbližší kontext: malé farmy, rozdrobené vlastníctvo, opúšťanie). Farmári rozpoznávali rastlinné indikátory a výsledkovú schému podporovali, ale štúdia varuje, že samotná schéma korene problému nerieši a naráža na slabú inštitucionálnu kapacitu. To je v podstate „pasca starostlivosti“ v reči politiky: dobre nastavená platba nestačí, ak sú štruktúry ovládnuté.

3.3 Odporúčania

Odporúčania premietajú zistenia výskumu (oddiel 2.1) na národnú úroveň. Navrhujú **dvojitý prístup**: (1) *postaviť ochranu a obnovu trávnych porastov na starostlivosti vytrvalých miestnych hospodárov ako na ústrednom zdroji (t. j. zdroji know-how hospodárenia priaznivého pre biodiverzitu v danom regióne)* a (2) *súbežne rozkladať štrukturálne mechanizmy, ktoré túto starostlivosť menia na zraniteľnosť. Šesť pilierov nižšie priamo zodpovedá ôsmim „pákam“ identifikovaným vo výskume; pri každom opatrení uvádzame hlavného nositeľa (gestora) a väzbu na zistenie a na NBSAP 2030.*

3.3.1 Vízia

Do roku 2030 budú druhovo bohaté lúky a pasienky Slovenska udržiavané a obnovované sieťou aktérov, ktorí ich obhospodarujú s ohľadom na zachovanie biodiverzity – ich starostlivosť a prínos budú spoločensky uznané, ekonomicky únosné a chránené pred štrukturálnym ovládnutím a vyčerpávaním, takže biodiverzita sa bude zachovávať nielen na ostrovčekoch, ale aj v celej krajine.

3.3.2 Vedúce princípy

- **Starostlivosť ako zdroj, nie prekážka.** Farmár je hlavný spolutvorca biodiverzity, nie objekt regulácie.
- **Platiť za kvalitu starostlivosti a výsledok, nie za držanú plochu.**
- **Pracovať s miestnou kultúrou, nie proti nej.** Smer agroekologickej, „post-rastovej“ reformy – starostlivosť, spoločné statky (commons), regenerácia, prerozdelenie a dostatočnosť namiesto efektivity, akumulácie a kontroly. Tento jazyk zodpovedá hodnotám samotných farmárov.
- **Vyhnúť sa riešeniam, ktoré ignorujú vnímanie miestnych ľudí.** Striktná ochrana spojená s vyhánaním hospodárenia v prospech „divočiny“ bude odmietaná; ochrana má miestne hospodárenie zahŕňať, nie obchádzať.
- **Adresnosť.** Rozlišovať medzi reálnymi nositeľmi starostlivosti a tými, čo len držia plochu kvôli dotácii.
- **Subsidiarita a dôvera.** Rozhodovať čo najbližšie k pôde; znižovať administratívnu šikanu, ktorá ničí dôveru.

3.3.3 Strategické piliere a opatrenia

Pilier A – Spravodlivý prístup k pôde

Rieši mechanizmus 2.1.3(1) – ovládnutie pôdy. Väzba na NBSAP 2030: oblasť C, cieľ C.4 (mainstreaming biodiverzity v poľnohospodárstve), prierezovo cieľ A.1; v akčnom pláne úlohy 54 (štruktúra poľnohospodárskej krajiny, pozemkové úpravy a ÚSES) a 58 (komplexná podpora pastierstva a salašníctva).

- **A1** Reforma nájomnej a pozemkovej legislatívy: ukončiť monopol družstiev a korporácií na pôdu a dať malým farmárom reálny prístup k nej; prehodnotiť klauzulu „domnelého doručenia“, ktorá umožňuje získať pozemky bez súhlasu vlastníka. Súčasne prehodnotiť mechanizmy, akými Slovenský pozemkový fond a štát prideľujú a prenajímajú pôdu vo svojej správe, aby menší a aktívni hospodári neťahali za kratší koniec. (Gestor: MPRV SR, legislatíva, Slovenský pozemkový fond.)
- **A2** Podpora sceľovania a sprístupňovania rozdrobeného vlastníctva v prospech aktívnych chovateľov (pozemkové úpravy zacielené na obnovu pasienkov; predkupné/prednájomné právo pre miestnych aktívnych chovateľov). Predkupné a prednájomné právo nastaviť adresne pre miestnych aktívnych chovateľov a s poisťkami proti zneužitiu veľkými finančnými či špekulatívnymi subjektmi. (Gestor: MPRV SR, okresné úrady – pozemkový a lesný odbor.)
- **A3** Podmieniť prístup k štátnej a obecnej pôde reálnym chovom a kvalitou starostlivosti, nie len schopnosťou čerpať platbu na plochu. (Gestor: SPF, obce.)

Pilier B – Platby za starostlivosť, nie za plochu

Rieši ambivalenciu 2.1.4(2) – dotácie a „slučku dotácia–mulčovanie“. Väzba na NBSAP 2030: oblasť C, cieľ C.4, a oblasť E, cieľ E.8 (odstránenie škodlivých stimulov); v akčnom pláne úlohy 55 (kondicionality a ekoschémy 1. piliera SPP), 56 (ekologické poľnohospodárstvo), 57 (agroenvironmentálno-klimatické opatrenia a platby na pôde v Natura 2000, ochrana sysľa pasienkového a dropa fúzatého) a 60 (ochrana opeľovačov).

- **B1** Naviazať základné platby na plochu na reálny chov hospodárskych zvierat (primerané, biodiverzite prospešné zaťaženie), aby sa zabránilo stratégii „dotácie za mulčovanie“. Strážiť, aby sa prah zaťaženia neznižoval pod ekologicky funkčnú úroveň. Zvážiť rozšírenie pastevnej ekoschémy aj na chov hovädzieho dobytku bez trhovej produkcie mlieka (pastevné ekoschémy sa osvedčili pri ovciach). (Gestor: MPRV SR, PPA; cez modifikáciu SP SPP.)
- **B2** Zaviesť výsledkovú agro-environmentálnu schému pre druhovo bohaté TTP (typ Burren/RBAPS): platba podľa skóre ekologickej kvality plochy s rastlinnými indikátormi, ktoré farmári vedia sami rozpoznať. Pilotne najprv v 2–3 regiónoch (vrátane karpatských dolín výskumu). Vzhľadom na rôznorodosť slovenských lúk počítať s odborným botanickým (a podľa potreby zoologickým) dohľadom nad kvalitou plôch a schému zavádzať postupne – s ohľadom na obmedzené odborné a administratívne kapacity, prednostne na územiach Natura 2000. (Gestor: MPRV SR + MŽP SR/ŠOP SR; odborné zázemie: botanické pracoviská, SAV.)
- **B3** Radikálne zjednodušiť a stabilizovať administratívu a kontroly; posunúť platobnú agentúru od „policajta“ k poradcovi (predvídateľné pravidlá, menej meniacich sa termínov, ústretová, inštruujúca kontrola, funkčné poradenstvo). (Gestor: PPA, MPRV SR.)
- **B4** Vybudovať funkčné poradenstvo pre malých hospodárov – nielen prenos vedeckých poznatkov, ale najmä praktickú pomoc s administratívou, so sledovaním zmien predpisov a dotačných podmienok a s hľadaním riešení pre konkrétnu farmu (vrátane budovania poradenských kapacít pre oblasť biodiverzity). (Gestor: MPRV SR/PPA; pre biodiverzitu aj MŽP SR/ŠOP SR.)

Pilier C – Obnova miestnej infraštruktúry a potravinovej sebestačnosti

Rieši mechanizmus 2.1.3(1) a ambivalenciu 2.1.4(1) – chýbajúce spracovanie a závislosť od vývozu/lacného dovozu. Väzba na NBSAP 2030: oblasť C, cieľ C.4, prierezovo oblasť F, cieľ F.9; v akčnom pláne úlohy 61 (stratégia z farmy na stôl – odolný a spravodlivý potravinový systém) a 63 (protokol o trvalo udržateľnom poľnohospodárstve a rozvoji vidieka Karpatského dohovoru).

- **C1** Obnoviť miestnu spracovateľskú a obslužnú infraštruktúru: malé a mobilné bitúnky, mliekarne, kafilérie, veterinárne služby, miestny predaj („z dvora“, farmárske trhy, verejné obstarávanie do škôl a jedální). (Gestor: MPRV SR, regióny/VÚC, obce; nástroje: rozvoj vidieka SPP, LEADER.)
- **C2** Zmysluplná ochrana pred nekalou globálnou konkurenciou – najmä proti každodennej dostupnosti lacných dovezených potravín, ktorá miestnej produkcii berie hodnotu (krátke dodávateľské reťazce, jasné označovanie pôvodu, podpora dopytu po miestnom mäse a mlieku). Súčasťou by mala byť podpora inovatívnych modelov miestneho odbytu (napr. komunitou podporované poľnohospodárstvo, spoločné predajné miesta, spolupráca so školskými a verejnými jedálňami). (Gestor: MPRV SR, štátna potravinová politika.)
- **C3** Podporiť obnovu zarastených trávnych porastov (odstraňovanie náletových drevín a návrat k paseniu/koseniu), ktorá dnes nemá systémovú podporu a rieši sa len z projektových zdrojov – je to spôsob, ako rozšíriť využívané plochy bez nárokov na komplikované vysporiadanie pôdy. (Gestor: MŽP SR/ŠOP SR, MPRV SR.)

Pilier D – Ľudia, zručnosti a prestíž

Rieši mechanizmy 2.1.3(2) a 2.1.3(3) – nízky status a erózia know-how. Väzba na NBSAP 2030: oblasť F, cieľ F.9 (vzdelávanie, výskum a partnerstvá) a oblasť A, cieľ A.3 (informovanosť verejnosti); v akčnom pláne úlohy 93 (výchovno-vzdelávacie programy v modelových územiach) a 104 (poradenstvo a vzdelávanie k agrobiodiverzite).

- **D1** Vytvoriť partnerské siete a mentorské programy „farmár farmárovi“, aby sa spomalil bludný kruh straty zručností (spoločná práca, výmena medzi domácnosťami, demonštračné gazdovstvá). (Gestor: MPRV SR, NSRV, ŠOP SR, miestne akčné skupiny.)
- **D2** Vzdelávanie a kultúrna zmena, ktorá obnoví úprimný rešpekt k neintenzívnemu chovu ako k hodnotnému spôsobu života (školy a médiá, ktoré chov nezosmiešňujú, ale ukazujú jeho ekologickú a kultúrnu hodnotu; prepojenie poľnohospodárskych škôl s praxou). (Gestor: MŠVVaM SR, MPRV SR, verejnoprávne médiá.)
- **D3** Verejné uznanie výsledkov starostlivosti (ocenenia, „súťaž rozkvitnutých lúk“ podľa francúzskeho vzoru) – uznanie je samo o sebe účinným motivačným nástrojom. (Gestor: MŽP SR/ŠOP SR, MPRV SR.)
- **D4** Osobitná pozornosť hobby hospodárom (drobný, prídomový chov a kosba), ktorí často nepoberajú dotácie a lúky udržiavajú z estetických a osobných dôvodov – ich prínos pre biodiverzitu uznať a nízkoprahovo podporiť. (Gestor: MŽP SR/ŠOP SR, obce.)

Pilier E – Územná koordinácia záujmov v krajine

Rieši ambivalenciu 2.1.4(3) – konkurujúce záujmy ochrany, turizmu a poľovníctva. Väzba na NBSAP 2030: oblasť B, cieľ B.3 (zelená/modrá infraštruktúra a ÚSES) a oblasť A, cieľ A.1 (programy starostlivosti, riešenie konfliktov s veľkými šelmami); v akčnom pláne úlohy 92 (modelové, napr. biosférické územia) a 58 (manažment veľkých šeliem pri pastve).

- **E1** Zaviesť funkčnú územnú koordináciu medzi hospodárením, turizmom, ochranou prírody a poľovníctvom, aby sa dopĺňali, nie vytláčali (spoločné plány na úrovni doliny/územia; farmár ako rovnocenný partner pri rozhodovaní). (Gestor: národné parky/ŠOP SR, obce, VÚC.)
- **E2** Ochrana prírody, ktorá hospodárenie zahŕňa: predvídateľné, spolu-dohodnuté podmienky (termíny kosby, ochrana stáda pred šelmami, spravodlivé riešenie konfliktov s veľkými šelmami a so zverou) namiesto sankcií, ktoré farmárov vytláčajú. (Gestor: ŠOP SR, MŽP SR.)
- **E3** Usmernenie turizmu (návštevnícky poriadok pri stádach – teda pravidlá správania sa návštevníkov v blízkosti pasúcich sa stád, citlivé trasovanie) tak, aby neznehodnocoval prácu chovateľov. (Gestor: správy národných parkov, obce.)
- **E4** Podporiť spoločné projekty realizované v partnerstve ochrany prírody a hospodárov (prípadne trojstranne aj s mimovládnyimi organizáciami); práca na spoločnom diele zlepšuje vzájomné vzťahy a dôveru. (Gestor: ŠOP SR, MŽP SR, MVO, hospodári.)

Pilier F – Adresná podpora nositeľov starostlivosti

Rieši prierezový princíp adresnosti a stratégiu 2.1.5(D) – odchod a stratu uzlov kompetencie. Väzba na NBSAP 2030: oblasť C, cieľ C.4, a oblasť E, cieľ E.8 (tradičné/pôvodné genetické zdroje); v akčnom pláne úlohy 58 (komplexná finančná podpora chovu) a 102–104 (mapovanie a podpora ohrozených domácich plemien, prepojenie génovej banky s pastvou na územiach Natura 2000).

- **F1** Identifikovať a cielene podporiť konkrétne hospodáriace rodiny a osoby, ktoré nesú vzťahové záväzky a praktické zručnosti tvoriace biodiverzitu – namiesto toho, aby sa so všetkými „prevádzkovateľmi“ zaobchádzalo rovnako. Výber podporených nositeľov starostlivosti oprieť o transparentné a overiteľné kritériá (kvalita starostlivosti, reálny chov), aby sa predišlo výberu „na sympatie“. (Gestor: MPRV SR, ŠOP SR – napr. cez zmluvnú starostlivosť a prioritné poradenstvo.)
- **F2** Nástroje na zachytenie generačnej výmeny a nástupníctva v ohrozených gazdovstvách (podpora mladých a začínajúcich chovateľov viazaná na prevzatie funkčného stáda a zručností). Osobitne rozlíšiť mladých nástupcov z hospodáriacich rodín, ktorí know-how preberajú priamo v rodine, a začínajúcich chovateľov bez rodinného zázemia, ktorí potrebujú cieleňú podporu pri získavaní zručností. (Gestor: MPRV SR.)

3.3.4 Implementácia, riadenie a financovanie

- **Gestor a koordinácia:** medzirezortná pracovná skupina MŽP SR – MPRV SR (s účasťou ŠOP SR, PPA, SPF, SAV, samospráv a zástupcov farmárov). Trávne porasty si vyžadujú spoluprácu ochranárskeho a poľnohospodárskeho rezortu – to je podmienka úspechu.
- **Zapojenie zdola:** spoluúčasť farmárov pri návrhu aj prevádzke schém (nie „pre nich“, ale „s nimi“); pilotné územia ako učiace sa laboratória.
- **Financovanie:** Strategický plán SPP (eko-schémy, agro-environment, rozvoj vidieka, ANC), program LIFE, Biodiversa+, Plán obnovy, environmentálny fond; presmerovanie platieb od „za plochu“ k „za starostlivosť“ (v súlade s cieľom 18 GBF). V súlade s kapitolou o financovaní NBSAP 2030 sa zdrojový rámec opiera aj o Prioritný akčný rámec (PAF) 2021–2027 pre sústavu Natura 2000 a o pripravovaný Finančný plán pre biodiverzitu podľa Dohovoru o biodiverzite, ďalej o EPFRV, EFRR/Kohézny fond a granty EHP a Nórska. Podľa IPBES (2024) dosahujú globálne dotácie do sektorov poškodzujúcich prírodu 1,4 až 3,3 bilióna USD ročne, pričom poľnohospodárstvo patrí k najväčším príjemcom – presmerovanie takýchto škodlivých dotácií je preto kľúčové. Do budúca treba počítať s tým, že v novom programovom období EÚ sa fondy pravdepodobne budú programovať v jednom dokumente (bez samostatnej poľnohospodárskej politiky) a posilnia sa kompetencie členských štátov; pre Slovensko to prináša príležitosti, ale aj riziko oslabenia podpory, ktoré treba ustrážiť.
- **Postupnosť:** (1) 2026 – vložiť trávne porasty ako akčný list pod cieľ C.4 do akčného plánu NBSAP 2030 a do národného plánu obnovy; spustiť pilot výsledkovej schémy (B2). (2) 2027 – legislatíva k pôde (A1–A3); obnova infraštruktúry (C1). (3) priebežne – siete a vzdelávanie (D), koordinácia (E), adresná podpora (F).

3.3.5 Ukazovatele a monitorovanie

Monitoring má merať nielen plochu, ale aj kvalitu starostlivosti a stav komunity, ktorá ju nesie:

- **Ekologické:** rozloha a stav (kvalita) druhovo bohatých TTP; trend výskytu indikačných druhov rastlín; podiel plôch udržiavaných reálnym pasením/kosením vs. mulčovaním. *Naviazať na indikátory NBSAP: IB-A-01, IB-A-02 a IB-C-19. Zvážiť lepšie prepojenie existujúcich monitoringov (NATURA monitoring v gescii MŽP SR a monitoring HNV/agro-environment v gescii MPRV SR), keďže sledovanie stavu biotopov samo osebe nedostatočne pokrýva druhovú bohatosť.*
- **Krajinné:** súvislosť (konektivita) biodiverzných plôch – t. j. či sa biodiverzita drží na úrovni krajiny, nielen na ostrovčekoch. *Naviazať na indikátory NBSAP: IB-B-12 a IB-B-11. Plošné sledovanie konektivity môže byť kapacitne náročné – zvážiť jeho zacielenie na modelové územia.*

- **Sociálne:** počet aktívnych chovateľov a generačná výmena; účasť na výsledkových schémach; počet mentorských väzieb; vnímaný status hospodárenia (prieskum). *Čiastočne naviazať na IB-E-36 a IB-A-07; ostatné sú doplnkové indikátory nad rámec NBSAP.*
- **Inštitucionálne:** podiel platieb viazaných na výsledok/chov vs. na plochu; čas a náklady administratívy na farmára. *Doplnkovo naviazať na IB-C-17; podiel platieb viazaných na výsledok/chov je navrhovaný nový indikátor nad rámec NBSAP. Indikátor IB-C-17 (ekologická poľnohospodárska výroba) je len orientačný – hospodárenie v režime ekologického poľnohospodárstva nemusí byť automaticky priaznivé pre biodiverzitu.*

Prílohy

- **Príloha 1 – Manuskript podkladovej štúdie:** Belák, A., Janišová, M., Galváne, D., Skokanová, K. (2026): „The trap of care: why Slovak farmers cannot do more for grassland biodiversity. An exploratory ethnographic study of grassland farmers’ perspectives from the Slovak Carpathians“. *People and Nature* (v recenznom konaní, manuskript ID PAN-26-06-562). **Dostupné na: <https://>**

Zdroje a odkazy

Funkčné odkazy na uvádzané dokumenty a zdroje (overené k júnu 2026).

Medzinárodný a európsky rámec

Convention on Biological Diversity – Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework: cbd.int/gbf

Európska komisia – Biodiversity strategy for 2030: environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030

Európska komisia – Nature Restoration Regulation (národné plány obnovy do 09/2026): [environment.ec.europa.eu – nature-restoration-regulation](https://environment.ec.europa.eu/nature-restoration-regulation)

Slovenský rámec

MŽP SR – Aktualizovaná národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2020: [minzp.sk – národná stratégia 2020](https://minzp.sk/narodna-strategia-2020)

Enviroportál / MŽP SR – Aktualizovaná Národná stratégia ochrany biodiverzity do roku 2030 a jej akčný plán (NBSAP, 2025): [enviroportal.sk – stratégia 2030](https://enviroportal.sk/strategia-2030)

MŽP SR – Stratégia environmentálnej politiky SR do roku 2030 (Envirostratégia 2030): [minzp.sk – Envirostratégia 2030 \(PDF\)](https://minzp.sk/envirostrategia-2030-pdf)

MPRV SR – Spoločná poľnohospodárska politika 2023–2027 (Strategický plán): [mpsr.sk – SPP 2023–2027](https://mpsr.sk/spp-2023-2027)

MPRV SR – Celofarmová eko-schéma (podmienky pre TTP, pasenie 0,3 DJ/ha): [mpsr.sk – celofarmová eko-schéma](https://mpsr.sk/celofarmova-eko-schema)

Osvedčené prístupy (inšpirácia)

Burren Programme / RBAPS (Írsko) – výsledkové platby pre druhovo bohaté TTP: [icfi.ie – High Nature Value Farmland](https://icfi.ie/high-nature-value-farmland)

LIFE ENPLC – prehľad výsledkových agro-environmentálnych platieb (RBAPS): [enplc.eu – results-based payments](https://enplc.eu/results-based-payments)

Slovinsko – výsledková schéma pre HNV suché trávniky (vrátane varovaní): [ScienceDirect – Land Use Policy \(2021\)](https://science-direct.com/land-use-policy-2021)

Prehľad RBPS v Európe – výzvy a osvedčená prax: [Regional Environmental Change \(2024\)](https://regional-environmental-change-2024)

Vedecké východiská

Pe'er et al. (2020) – Action needed for the EU Common Agricultural Policy..., People and Nature: doi.org/10.1002/pan3.10080

IPBES (2024). Thematic Assessment Report on the Underlying Causes of Biodiversity Loss and the Determinants of Transformative Change and Options for Achieving the 2050 Vision for Biodiversity of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. O'Brien, K., Garibaldi, L., Agrawal, A., Bennett, E., Biggs, O., Calderón Contreras, R., Carr, E., Frantzeskaki, N., Gosnell, H., Gurung, J., Lambertucci, S., Leventon, J., Liao, C., Reyes-García, V., Shannon, L., Villasante, S., Wickson, F., Zinngrebe, Y., and Perianin, L. (eds.). IPBES Secretariat, Bonn, Germany. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11382215> (<https://www.ipbes.net/transformative-change-assessment>)

McGreevy et al. (2022) – Sustainable agrifood systems for a post-growth world, Nature Sustainability: doi.org/10.1038/s41893-022-00933-5

EASAC (2022) – Regenerative Agriculture in Europe, EASAC Policy Report 44: [easac.eu – regenerative-agriculture-in-europe](https://easac.eu/regenerative-agriculture-in-europe)